

Heden, de

januari 2000 zeven,

op verzoek van Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet" gevestigd aan de Linnaeusparkweg 98-2 te Amsterdam, die voor deze zaak woonplaats kiest aan de Keizersgracht 332, 1016 EZ Amsterdam, het kantoor van de advocaat en procureur Mr J.S. Pen die deze zaak als advocaat behandelt en (2563 CM) 's Gravenhage aan de Valkenboslaan 72 ten kantore van Mr E.A. Breetveld die in deze zaak als procureur optreedt en als zodanig wordt gesteld:

Heb ik

de Staat der Nederlanden (Ministerie van Justitie), zetelend te 's-Gravenhage, in domicilie gekozen hebbende ten kantore van de advocaat en procureur Mr E.J. Daalder, kantoorhoudende te 2595 AA 's-GRAVENHAGE aan het Koningin Julianaplein nr 30, aldaar aan dat gekozen domicilie op de voet van artikel 63 Rv mijn exploit doende, sprekende met en afschrift dezes latende aan

1. gedagvaard om op 2000 zeven, des voor/namiddags om uur, niet in persoon maar vertegenwoordigd door een procureur te verschijnen, op de zitting van de rechtbank te 's Gravenhage in het gerechtsgebouw aan Paleis van Justitie, Prins Clauslaan 60;
2. aangezegd dat indien de Staat niet uiterlijk op de genoemde zitting bij procureur verschijnt, de rechtbank tegen haar verstek zal verlenen en de hierna te formuleren eis zal toewijzen tenzij de voor de dagvaarding voorgeschreven formaliteiten en termijnen niet in acht zijn genomen en/of de eis haar onrechtmatig of ongegrond voorkomt;
3. en dat een vastrecht wordt geheven bij verschijning.

INLEIDING

1. De Stichting beschikt sinds de zomer van 2006 over een website:
<http://www.wijvertrouwenstemcomputersniet.nl>
Hier is een schat aan informatie over elektronisch stemmen te vinden die zowel betrekking heeft op de techniek, de relevante wet- en regelgeving, de ervaringen met stemcomputers in de rest van de wereld, als op de problemen die zich bij het gebruik van stemcomputers voordoen.
2. De doelstelling van de Stichting is:

- a. Het bevorderen, verdedigen en onderzoeken van controleerbare en transparante verkiezingen, met bijzondere aandacht voor de obstakels die het elektronisch stemmen daarbij opwerpt.*
 - b. Het verrichten van alle verdere handelingen, die met het vorenstaande in de ruimste zin verband houden of daartoe bevorderlijk kunnen zijn.*
3. Gelet op de doelstelling van de Stichting is de Stichting belanghebbende bij het houden van eerlijke en controleerbare verkiezingen.
4. De kieswet maakt het mogelijk bij de verkiezingen stemcomputers te gebruiken. Deze worden in de wet- en regelgeving consequent aangeduid als “stemmachines”, hetgeen makkelijk aanleiding kan geven tot misverstanden. In een ver verleden is er wel op kleine schaal gebruik gemaakt van mechanische stemmachines maar tegenwoordig wordt er slechts gebruik gemaakt van stemcomputers. De in Nederland gebruikte stemcomputers zijn afkomstig van twee maatschappijen, Nedap en Sdu Uitgevers.
5. Als de minister zijn zin krijgt dan worden ongeveer negentig procent van de Nederlandse stemmen op 7 maart aanstaande uitgebracht op Nedap stemcomputers (er zijn ongeveer 8100 stuks in gebruik). Het merendeel van de resterende 10% van de stemmen zou oorspronkelijk worden uitgebracht op de ongeveer 1100 Sdu stemcomputers. Doordat de gemeente Amsterdam recentelijk heeft besloten toch op papier te gaan stemmen, wordt het aantal Sdu stemcomputers dat op 7 maart ingezet gaat worden ruwweg.
6. Stemcomputers moeten, om in Nederland tijdens verkiezingen te kunnen worden ingezet, gekeurd worden door een door de Minister aan te wijzen partij. Er is één keuringsinstelling door de minister aangewezen, dit is het bedrijf Brightsight, voorheen TNO-ITSEF geheten. De inwendige werking van de stemcomputers is geheim en Brightsight keurt slechts enkele van de ruim 9.000 stemcomputers. Deze keuringen worden verricht aan de hand van ontoereikende eisen, neergelegd in de “Regeling goedkeuring stemmachines 1997”, hierna te noemen “de Regeling”. De eisen in deze regeling concentreren zich op minder interessante en relatief onproblematische onderwerpen zoals omgevingsfactoren, temperatuur, vochtigheid, trillingen, enz. Een evaluatie van de beveiliging, bijvoorbeeld tegen manipulatie of tegen schendingen van het stemgeheim, vormt geen onderdeel van de keuring. (Het onderzoek aan de Nedap ES3B door de Stichting was het eerste onafhankelijke beveiligingsonderzoek aan een Nederlandse stemcomputer.)
7. De Stichting voert vanaf juli 2006 een publiekscampagne “Wij vertrouwen stemcomputers niet” om het grote publiek bewust te maken van de risico's van een niet of onvoldoende gecontroleerd vertrouwen in stemcomputers. De Stichting is tegen het gebruik van stemcomputers zolang de gebruikte systemen geen mogelijkheid bieden om een verkiezingsuitslag naderhand te controleren door middel van een zogenaamd ‘paper trail’.
8. De Stichting meent afdoende te hebben aangetoond dat de bestaande wet- en regelgeving rond stemcomputers ontoereikend zijn om eerlijke verkiezingen te waarborgen. Zo is er binnen luttele maanden na het begin van haar campagne door de verantwoordelijke minister een onafhankelijke commissie ingesteld die zich onder meer gaat buigen over de vraag hoe het zover heeft kunnen komen. (De Staatscourant van

28 december 2006, nr. 252, p. 6, bericht over het instellen van een commissie die moet terugkijken op de besluitvorming rond de stemcomputers tot 22 november 2006.)

9. De minister heeft de Stichting in de Tweede Kamer dan ook meermaals bedankt voor haar werkzaamheden. Ook de leden van de vaste Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken en de Kamercommissie voor de geloofsbrieven hebben de stichting uitvoerig voor haar werkzaamheden bedankt.
10. De Stichting heeft zich voor de verkiezingen van 22 november diverse beveiligingsaspecten van een door 90% van de Nederlandse kiezers gebruikte stemcomputer aan verder onderzoek onderworpen.
De stichting heeft haar bevindingen met betrekking tot deze Nedap ES3B stemcomputer in een rapport vastgelegd en dit rapport zal in het geding gebracht worden. De bevindingen waren schokkend, fraude met deze stemcomputers bleek buitengewoon eenvoudig. Deze fraude kan vervolgens niet of nauwelijks geconstateerd worden. Dit betekent dat de verkiezingen in Nederland niet voldeden aan elementaire beginselen die in een democratische rechtstaat behoren te gelden.
Conclusie van de Stichting was dan ook dat de verantwoordelijke Minister zijn verantwoordelijkheid in deze moet nemen en het gebruik van stemcomputers met onmiddellijke ingang moet verbieden, dan wel dient te bewerkstelligen dat deze stemcomputers zo worden aangepast dat zij voldoen aan de minimale criteria die aan eerlijke verkiezingen gesteld kunnen worden. De Stichting stelde zich op het standpunt dat de overheid die, daarop gewezen, weigert eerlijke en controleerbare verkiezingen te doen houden onrechtmatig handelt jegens degenen die willen stemmen.
11. Uit eigen onderzoek van de redactie van het televisie-programma EénVandaag bleek dat ook de fysieke beveiliging van stemcomputers op een aantal plaatsen zeer slecht geregeld was. In combinatie met het onder het vorige punt genoemde betekende dit in concreto dat aangetoond kon worden dat het voor onbevoegden gemakkelijk mogelijk was geweest om ongemerkt invloed uit te oefenen op de verkiezingsuitslagen van een grote stad, in dit geval de gehele gemeente Rotterdam.
12. Het bovenstaande betekent in de ogen van de Stichting dat de verkiezingen in Nederland niet voldeden aan elementaire beginselen die in een democratische rechtstaat behoren te gelden.
Conclusie van de Stichting was dan ook dat de verantwoordelijke Minister zijn verantwoordelijkheid in deze moet nemen en het gebruik van stemcomputers met onmiddellijke ingang moet verbieden, dan wel dient te bewerkstelligen dat deze stemcomputers zo worden aangepast dat zij voldoen aan de minimale criteria die aan eerlijke verkiezingen gesteld kunnen worden. De Stichting stelde zich op het standpunt dat de overheid die, daarop gewezen, weigert eerlijke en controleerbare verkiezingen te doen houden onrechtmatig handelt jegens degenen die willen stemmen.
13. Het is duidelijk dat de Stichting de overheid in het geweer heeft gebracht. In weerwil van de talloze geruststellende teksten (“fraude is niet mogelijk”, “veiligheid is gewaarborgd”, “verkiezingen zijn eerlijk”), bleek dat zulks niet het geval was. Voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november jongstleden heeft de Minister besloten diverse wijzigingen aan te brengen in en aan de Nedap stemcomputers en aan de procedures rondom deze stemcomputers.

14. De aanvullende beveiligingsmaatregelen bij de Nedap stemcomputers bestonden uit een verzegeling alsmede een groot scala aan andere aanvullende beveiligingsmaatregelen. Geen van deze maatregelen is bij wet geregeld, en het is onduidelijk en ondoorzichtig op welk beveiligingsonderzoek of op welke technische analyse de minister zich bij het nemen van deze maatregelen baseert. Door het nemen van deze maatregelen maakt de minister in ieder geval duidelijk dat de bestaande wet- en regelgeving kennelijk niet afdoende is om eerlijke verkiezingen te waarborgen.
15. Op 20 december 2006 heeft Minister Nicolaï de Kamer bericht dat een commissie zich zal gaan uitspreken over de toekomst van het kiesproces. De voorzitter wordt oud-Minister Korthals Altes, de andere leden zijn nog niet bekend. De commissie moet uiterlijk 1 september 2007 advies uitbrengen over de toekomst van het kiesproces in Nederland. In de eerste helft van januari 2007 zal Nicolaï de Kamer informeren over de aanpak voor de verkiezingen van maart 2007. Eerder had de Minister toegezegd dat de commissie tevens zou adviseren met betrekking tot de verkiezingen van 7 maart 2007. (Kamerstuk 2006-2007, 30800 VII, nr. 24, 2^e Kamer).

DE SDU NEWVOTE VERKIEZINGSDIENST

1. Onder de noemer NewVote organiseert het bedrijf Sdu Uitgevers in opdracht van een relatief klein aantal Nederlandse gemeenten bijna de gehele verkiezingen. In de eigen woorden van Sdu Uitgevers: *“Kies dan voor het gemak van NewVote: Een complete dienstverlening voor een geslaagde verkiezingsdag.”*
2. Voor het aanbieden van deze dienst beschikt Sdu Uitgevers over 1100 gelijknamige NewVote stemcomputers. Het bedrijf Sdu Uitgevers heeft deze in eigen beheer ontwikkeld. Het bedrijf biedt deze niet aan gemeenten te koop aan maar gebruikt ze slechts voor de bovengenoemde dienstverlening.
3. Omdat de gemeente Amsterdam onlangs heeft laten weten voor de aanstaande Statenverkiezingen van 7 maart gebruik te gaan maken van stembiljetten zullen naar schatting ongeveer 500 van deze 1100 stemcomputers op 7 maart waarschijnlijk niet ingezet gaan worden.
4. De Stichting uit voorafgaand aan de verkiezingen van 22 november 2006 grote bedenkingen bij de Sdu NewVote stemcomputer / verkiezingsdienst. De voornaamste van deze bezwaren zijn kortweg als volgt samen te vatten:
 - a. In gemeenten die gebruik maken van deze dienst weet geen enkele ambtenaar meer hoe het tellen van de stemmen feitelijk werkt en ontbreekt dus ook elk onafhankelijk toezicht op het tellen van de stemmen. Dit klemt temeer omdat de aan stemcomputers gestelde eisen niets regelen over de resistentie van stemcomputers tegen manipulatie. Enkel en alleen de firma Sdu Uitgevers controleert dus tijdens NewVote verkiezingen op alle vlakken zichzelf.
 - b. De Sdu NewVote stemcomputer ziet er weliswaar uit als een op zichzelf staand apparaat maar bevat eigenlijk een gewone Personal Computer (PC) waar Windows XP op draait. Een dergelijk complex systeem is vanwege zijn aard al moeilijk op veiligheidsproblemen te onderzoeken. Onderzoekers die de eigen software van Sdu willen beoordelen kunnen onmogelijk de werking van het hele systeem onderzoeken, al is het maar omdat de zogenaamde “broncode” van het gebruikte

besturingssysteem ontbreekt.

Dit roept onder meer de vraag op of een keuring zoals bedoeld in de Regeling wel heeft kunnen plaatsvinden aangezien voor de bedoelde keuring de broncode van de gehele stemcomputer ("listings van de code") overlegd dienen te worden. (de Regeling, bijlage "Voorwaarden voor stemmachines", art. 14.3 lid c)

- c. De Sdu NewVote stemcomputer schrijft de uitslag op een Compact Flash geheugenkaart. Het is onduidelijk of door middel van deze kaart niet tevens nieuwe software op de deze stemcomputer kan worden geïnstalleerd of dat de computer van deze kaart kan opstarten ('booten'). In zulke gevallen is een fysieke verzegeling van deze stemcomputer zinloos en kan nooit worden uitgesloten dat er met de software in de stemcomputer is geknoeid.
 - d. Er zit een GPRS draadloos modem in de Sdu NewVote stemcomputer. Dit wordt gebruikt om de verkiezingsuitslagen door te geven aan de controlekamer van Sdu. Het betreft hier een draadloos modem zoals dat bijvoorbeeld ook gebruikt wordt door forensen die in de trein gebruik maken van het Internet op hun notebook computers. En net zoals deze forensen bepaalde beveiligingsmaatregelen moeten treffen als ze contact maken met het Internet is het ook in het geval van de Sdu NewVote zeer wel mogelijk dat het voor onbevoegden mogelijk is om invloed uit te oefenen op het stemproces of op de verkiezingsuitslagen, e.e.a. zonder dat zij daarvoor fysieke toegang tot de stemcomputer nodig hebben.
 - e. Bovenstaande potentiële beveiligingsproblemen klemmen te meer daar de bestaande wet- en regelgeving m.b.t. stemcomputers helemaal **niets** vereist op het gebied van systeembeveiliging. Er is dientengevolge ook door geen enkele onafhankelijke instantie naar de beveiliging van de Sdu NewVote stemcomputers gekeken: Brightsight (de officiële keuringsinstantie) certificeert aan de hand van de bestaande wettelijke eisen en de AIVD keurt volgens de minister alleen de radiostraling.
5. De minister schorste op 30 oktober jongstleden de goedkeuring van de Sdu NewVote. Deze stemcomputer kon dan ook niet meer gebruikt worden bij de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november.
Een aantal gemeenten die eigenlijk gebruik zouden maken van de Sdu NewVote verkiezingsdienst heeft gebruik gemaakt van het papieren stembiljet, een aantal andere gemeenten heeft als vervanging Nedap stemcomputers weten te bemachtigen.
 6. Bij het schorsen van de goedkeuring van de Sdu NewVote stemcomputer wist de minister te melden dat deze computer weliswaar voldeed aan de gestelde normen, maar dat het stemgeheim desondanks niet gewaarborgd kon worden. Dit omdat de AIVD in een (geheim) rapport had aangegeven dat door radiostraling op grote afstand van een NewVote stemcomputer nog waar te nemen was wat er gestemd werd. Opnieuw gaf de minister dus duidelijk aan dat de wettelijke eisen tekort schieten om eerlijke verkiezingen te kunnen waarborgen. Tevens gaf hij hiermee aan dat mogelijke schendingen van het stemgeheim voor hem afdoende reden voor schorsing van een goedkeuring zijn.
 7. Ook de bovenstaande potentiële beveiligingsproblemen kunnen, gezamenlijk of elk afzonderlijk, gemakkelijk leiden tot ernstige aantastingen van het stemgeheim, zelfs veel ernstiger dan het radio-stralingsprobleem dat de minister in eerste instantie noopte

tot het schorsen van de goedkeuring voor de Sdu NewVote. Zo kan bijvoorbeeld elke geslaagde poging om eigen software te laten uitvoeren op de Sdu Newvote leiden tot een schending van het kiesgeheim van alle kiezers in dat stemlokaal omdat de volgorde waarin de verschillende stemmen zijn uitgebracht dan kan worden vastgelegd.

8. Inmiddels lijkt de Minister voornemens de schorsing van de goedkeuring van de Sdu NewVote stemcomputer op te heffen, op grond van een (geheim) rapport van de AIVD dat meldt dat de radiostraling binnen de grenzen van een “aanvaardbaar restrisico” ligt. (Brief minister Nicolaï aan 35 gemeenten met een Sdu NewVote contract, 2 januari 2007). De minister lijkt geheel voorbij te gaan aan alle andere kritiek op het ontwerp van de Sdu Newvote.
9. Daarenboven acht de Stichting het (zeker in een internationaal verband bezien) evident onwenselijk dat er nu door de minister een precedent wordt geschapen waarbij een geheime dienst een actieve en oncontroleerbare rol mag spelen bij de organisatie van openbare verkiezingen. (Wat zouden wij immers denken van een denkbeeldig ontwikkelingsland alwaar de geheime dienst zonder enige wettelijke basis uitmaakt of een bepaalde stemcomputer mag worden ingezet, zeker als we weten dat de uitslag die uit dergelijke stemcomputers rolt daarna niet meer te controleren is?)
10. Alle verwoede en wederrechtelijke pogingen om stemcomputers alsnog van een betrouwbaar imago te voorzien ten spijt poogt de minister nadrukkelijk niet om de Nederlandse stemcomputers optimaal te beveiligen. Zo blijft bijvoorbeeld een algeheel beveiligingsonderzoek van de Sdu NewVote tot op heden uit. De Stichting vermoedt dat de minister wel een voorgevoel heeft wat zo'n onderzoek op zou leveren.
11. De klaarblijkelijke ijver van de minister om ten koste van alles vooral geen algemeen beeld van de beveiliging van de Sdu NewVote te krijgen gaat zelfs nog verder: hij probeert actief te voorkomen dat buitenstaanders, waaronder de Stichting, verdere stemcomputers in handen krijgen zodat verdere lastige openheid over (onder meer) de gebrekkige beveiliging van stemcomputers kan worden voorkomen.
12. Sdu NewVote is een belangrijke dienst van een belangrijke poot van Sdu Uitgevers. Sdu werd onlangs in zijn geheel door de staat verkocht aan ABN-AMRO Capital en Allianz. De minister heeft in de Kamer gezegd dat hij Sdu voor de schorsing van de goedkeuring schadeloos zou stellen. De Stichting vermoedt dat de Staat, om lastige schadevergoedingsprocedures te voorkomen, bij de recente verkoop van Sdu omtrent de goedkeuring van de Sdu NewVote in de beslotenheid van het verkoopproces nadere afspraken heeft gemaakt of van zins is zulke afspraken te maken. Het is niet ondenkbaar dat de minister aldus een verborgen financieel/politiek motief heeft om de Sdu NewVote ondanks de alom gerezen twijfels toch weer voor verkiezingen te doen gebruiken.

EERLIJKE VERKIEZINGEN

1. In het bovenstaande is bij herhaling sprake van ‘eerlijke verkiezingen’. Hieronder proberen we aan te geven wat de relevante wet- en regelgeving alsmede de relevante internationale verdragen regelen ten aanzien van verkiezingen en meer precies ten aanzien van de basisprincipes waaraan verkiezingen dienen te voldoen.

2. Eerlijke verkiezingen behoren aan een aantal criteria te voldoen.
Die criteria zijn maar zeer gedeeltelijk terug te vinden in de op verkiezingen toepasselijke wetten en regelgeving. De grondwet rept alleen in de artikelen 53 en 59 over dit onderwerp maar laat de beginselen onbesproken, behoudens de mededeling dat de verkiezingen worden gehouden bij geheime stemming. Verder wordt in artikel 59 verwezen naar een wettelijke regeling.
3. Die genoemde regeling is de kieswet. Die regelt alle praktische zaken die bij de organisatie van verkiezingen van belang zijn. Wie er mogen stemmen, de instelling van een kiesraad, het formaat van een stembus, de positie van de stembus ten opzichte van de tafel van het kiesbureau enz. enz. Over de beginselen die aan het geheel ten grondslag liggen wordt wederom niet gesproken.
4. Nadere regels worden gesteld in het kiesbesluit.
5. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vermeldt in artikel 21-3:

The will of the people shall be the basis of the authority of government, this will shall be expressed in periodic and genuine elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret vote or by equivalent free voting procedures.

6. Het Internationale Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten vermeldt in artikel 25-2:

To vote and be elected and genuine periodic elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, guaranteeing the free expression of will of the electors.

Het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties heeft een commentaar gegevens op artikel 25. Relevant zijn:

Paragraaf 2: Those rights, as individual rights, can give rise to claims under the first option or protocol.

Paragraaf 19: In conformity with paragraph (b) elections must be conducted fairly and freely on a periodic basis within a framework of laws guaranteeing the effective exercise of voting rights.

Vervolgens wordt in paragraaf 20 gewezen op de omstandigheid dat staten maatregelen moeten treffen om in het geheim te kunnen stemmen.

Het eerste protocol bij het EVRM vermeldt in artikel 3:

The high contracting parties undertake to hold free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature.

7. De hierboven gegeven opmerkingen zijn niet gedetailleerd in de beschrijving aan welke voorwaarden verkiezingen moeten voldoen.

De conclusie is dat er periodiek eerlijke verkiezingen gehouden moeten worden en dat de stemming geheim moet zijn. Het is goed om samen te vatten aan welke criteria eerlijke verkiezingen in de visie van de Stichting moeten doen. Ik noem deze criteria:

- a. eenieder moet in het geheim kunnen stemmen
- b. de stemming moet zo georganiseerd zijn dat iedere vorm van druk of dwang op de kiesgerechtigde onmogelijk is op het ogenblik dat de stem wordt uitgebracht
- c. de techniek van het stemmen (papier, stemcomputers) moet door de overheid gecontroleerd en voor burgers toegankelijk en transparant zijn. Overheid en burgers moeten daarvan dus gelijke kennis hebben.
- d. Hertelling van de stemmen moet mogelijk zijn.
- e. Fraude moet onmogelijk zijn.

8. Democratie moet in veel delen van de wereld gevestigd worden. Er zijn talloze landen die niet bekend zijn met het systeem van eerlijke en vrije verkiezingen. De westerse wereld helpt deze landen en zendt vaak waarnemers die kunnen controleren of de verkiezingen voldoen aan de standaard. De organisatie die daar op toeziet is The Office For Democratic Institutions and Human Rights van OSCE. Teneinde de waarnemers een handleiding te geven voor de zaken waar zij op moeten letten is een handboek ontwikkeld. Het is op internet onder meer te vinden onder www.OSCE.org/odiar-elections/17781.html. Het handboek instrueert de waarnemers en is dus een thermometer voor de binnen de westerse wereld heersende opvattingen over eerlijke verkiezingen. Immers, de westerse wereld toetst verkiezingen elders aan de fundamentele beginselen die voor eerlijke verkiezingen moeten gelden. Het valt op dat de Nederlandse verkiezingen deze toets niet doorstaan. Alleen het hierboven onder b. gegeven criterium scoort een voldoende. Dat is schrijnend, gelet op het democratisch gehalte van de Nederlandse samenleving, de democratische tradities en de rijkdom van die samenleving. Nederland kan zich een net stelsysteem veroorloven, maar doet dat kennelijk niet.

Het Election Observation Handbook, 5^e editie, van OSCE vermeldt:

Pagina 11: *a genuine election is a political competition that takes place in an environment of characterized by confidence, transparency, and accountability and that provided voters with an informed choice between distinct political alternatives.*

Pagina 18: *... and the voting, counting and tabulation process should be absent of fraud or manipulation.*

Pagina 43: *ballots and other sensitive election material should be properly supervised and secured at all times. To access the processes, observers should look into where and how the ballots were printed, where and how they were stored and distributed, and when this was done prior to the elections. Interested parties should be granted right to observe the printing, distribution and storage of ballots. In some countries, the 'protocol of results' form or other materials may be as sensitive as a ballot and should also be subject to security measure.*

Direct Recording Electronic (DRE) Voting systems: new election technologies using DRE equipment (Electronic voting, alternated voting) have the potential to facilitate voter participation. However, such new technologies may also pose challenges to the transparency and accountability of an election process. Furthermore, they may influence perceptions on the security of the vote, with a potential impact on voter confidence.

Vervolgens worden vier criteria gegeven waaraan het stemmen per computer moet voldoen.

Van belang is met name punt 3:

Facilities that produce a permanent paperrecord with a manual audit capacity and serious considerations to ensure a voter – verified auditable papertrail;

Het is duidelijk dat aan het gestelde onder punt 3 op geen enkele wijze wordt voldaan in de Nederlandse situatie.

9. Ten einde de eerlijkheid van verkiezingen te bevorderen zijn een aantal strafbepalingen van kracht. Het is goed om hierover enige opmerkingen te maken, omdat het onderwerp illustreert hoezeer de Nederlandse overheid tekort schiet bij het nadenken over verkiezingsfraude. Allereerst zijn er een aantal strafbepalingen opgenomen in de Kieswet. Deze zijn te vinden in hoofdstuk Z. Zij hebben alleen betrekking op het stemmen met 'papier'.

Vervolgens zijn er een aantal strafbepalingen te vinden in het Wetboek van Strafrecht, o.a. de artikelen 125 tot en met 130, en ook artikel 350a.. Deze artikelen zijn geschreven met het oog op papieren verkiezingen, maar zijn in beginsel ook bruikbaar voor de situatie waarbij stemcomputers worden gebruikt. Ze zijn hiervoor echter niet voldoende specifiek.

Op fraude met stemcomputers is het bepaalde in de Wet Computercriminaliteit van toepassing. Of de Nederlandse overheid deze twee onderwerpen ooit met elkaar in verband gebracht heeft is de vraag. Het standaardhandboek over het kiesrecht, het Nederlandse kiesrecht van prof. Mr. D.J. Elzinga, legt dit verband in ieder geval niet. Het illustreert hoezeer de kieswet nog steeds gefixeerd is op het stemmen met papier, en de mogelijke fraude daarbij, maar dat dit laatste onderwerp niet leidt tot afzonderlijke strafbepalingen.

DE NU ONTSTANE SITUATIE

1. Zowel rond de verzegeling van de Nedap stemcomputers als bij het vaststellen van acceptabele grenzen voor de radiostraling heeft de minister kennelijk op eigen houtje normen voor de beveiliging van stemcomputers verzonnen. Deze 'normen' dekken niet alle potentiële problemen en dienen in de ogen van de Stichting slechts om pleisters te plakken op door de Stichting aangetoonde problemen: immers alleen de radio-problemen rond het stemgeheim en de gebrekkige beveiliging van de Nedap stemcomputer werden aangepakt: precies de grootste problemen waar de Stichting de vinger op wist te leggen.
2. Buiten de bestaande wet- en regelgeving krijgen medewerkers van de firma Nedap en van het NFI tijdens en vlak na de verkiezingen van 22 november opsporingstaken toebedacht. In operatiekleding gehuld moest men 'verdachte' stemcomputers

onderzoeken. De betrokken medewerkers van Nedap is zelfs opgedragen wangslijm af te geven zodat hun DNA alvast in de databank zou zitten. (Nedap heeft dit overigens geweigerd). Alweer is over al deze extra controles niets bij wet geregeld. (XXX link tekst Groenendaal)

3. Naast de eigen normen wijst de minister ook buiten de bestaande wet- en regelgeving nog een nieuwe de-facto keuringsinstantie aan voor de door de minister verzonden radio-normen: de AIVD. Hoewel de AIVD dus kennelijk keuringen verricht is de AIVD nooit door de minister daartoe aangewezen zoals bedoeld in art. 2 lid 1 van de Regeling.
4. Voor de verkiezingen van 22 november was een situatie ontstaan waarbij de Nedap stemcomputers met behulp van zware aanvullende beveiligingsmaatregelen werden ingezet en de nog ongeteste en op grond van hun ontwerp ook nauwelijks te testen Sdu NewVote stemcomputers niet gebruikt konden worden. Deze situatie was ongewenst vanwege een volstrekt gebrek aan transparantie in het verkiezingsproces en omdat toen al meer dan afdoende vaststond dat de wet- en regelgeving aangaande stemcomputers volstrekt geen garantie bood voor eerlijke verkiezingen. Doch met een jammerlijk beroep op overmacht ("We doen het al heel lang zo en de staat kan zonder hulp van de firma Nedap/Groenendaal binnen een redelijke termijn echt zelf geen verkiezingen meer organiseren.") was deze ongewenste situatie in de ogen van de Stichting eventueel nog voor een beperkte tijdsduur, bijvoorbeeld nog tot de rapportage van de commissie Korthals Altes, te billijken.
5. De hierboven geschetste situatie heeft bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen niet tot problemen geleid en is dus ook in de praktijk werkbaar gebleken.
6. Wat de minister nu doet is onder geen enkele voorwaarde te billijken. Hij heft de schorsing van de goedkeuring van de Sdu NewVote op, en dit zou ertoe leiden dat deze stemcomputer bij de aanstaande verkiezingen zou kunnen worden gebruikt. Hiermee ondergraaft de minister willens en wetens de na de verkiezingen ontstane status quo die als volgt kan worden geparafraseerd: *"De regelgeving is hopeloos inadequaats en er is brede consensus dat dit onder meer heeft geleid tot onveilige stemcomputers en een onvoldoende transparant stemproces. Gezien het feit dat de staat geen verkiezingen meer kan organiseren zonder de hulp en de technologie van de firma Nedap/Groenendaal moet de huidige situatie dan maar worden bevroren. Veranderingen zijn alleen nog mogelijk als ze een noodkarakter hebben en mogen alleen dienen om deze ongewenste en onveilige situatie zo veilig en/of werkbaar mogelijk te maken. Pas als de door de minister ingestelde onafhankelijke commissie in september 2007 haar rapport heeft uitgebracht kan duidelijk worden wat de toekomst van het stemproces is."*
7. De minister doet nu alsof het 'business as usual' is op het goedkeuringsfront, met dien verstande dat hij wederrechtelijk aanvullende eisen en een extra keuringsinstantie aan de procedure heeft toegevoegd. Elke andere redenatie dan een beroep op overmacht zoals hierboven beschreven opent de deur voor veel potentiële ellende: wat bijvoorbeeld te doen als voor Nederland nieuwe fabrikanten van stemcomputers zich in de komende maanden nog snel tot de minister wenden met een verzoek tot goedkeuring onder het huidige inadequate regime? Moeten de radio-eigenschappen van die nieuwe stemcomputers dan ook worden gekeurd door de AIVD? Moeten er dan ook weer zegels worden aangebracht en diverse aanvullende procedures worden

gevolgd? Op basis van welke technische expertise gebeurt dit dan? En wat is hiervoor dan de wettelijke basis? Op het moment lijkt de minister vooral te handelen naar het motto: "We beveiligen lukraak een slag in de rondte aan stemcomputers waarvan we weten dat ze fundamenteel niet deugen, God zegene de greep."

8. De minister maakt zich op meer vlakken schuldig aan onbehoorlijk bestuur. Doordat hij op de valreep nieuwe feiten en de-facto regelgeving scheidt hij bijvoorbeeld nieuwe gewoonterechten van fabrikanten en bemoeilijkt hij zo in belangrijke mate het toekomstige werk van de door hem in te stellen onafhankelijke commissie.
9. Nog belangrijker is in de ogen van de Stichting echter dat de minister met al het bovenstaande handelt in flagrante schending van art. 59 Grondwet dat luidt:

Alles, wat verder het kiesrecht en de verkiezingen betreft, wordt bij de wet geregeld.

Werkelijk elke minimale handeling rond het stemproces is zeer minutieus en zeer bewust in de kieswet, kiesbesluit of de Regeling vastgelegd. Het kan niet zo zijn dat de verantwoordelijke minister op eigen houtje en zonder enige wettelijke basis allerlei ingrijpende wijzigingen in het stemproces mag doorvoeren anders dan met een overtuigend beroep op overmacht.

10. De minister heeft de mogelijkheid om de goedkeuringen van stemcomputers te schorsen, als hij meent dat een goed verloop van de verkiezingen in gevaar is. (art. 7 lid a van de Regeling). De Stichting meent dat aan dit criterium op grond van al het bovenstaande ruimschoots is voldaan.

CONCLUSIES

1. De uitslag van verkiezingen in Nederland kan met het gebruik van de huidige stemcomputers niet onafhankelijk worden gecontroleerd. Daarmee is het verkiezingsproces niet meer transparant en dus niet eerlijk en controleerbaar. Dat betekent dat de verantwoordelijke minister zich moet inspannen om er voor te zorgen dat de verkiezingen eerlijk en controleerbaar worden. Het gebruik van stemcomputers is onder omstandigheden die hierboven zijn geschetst in strijd met dit uitgangspunt.
2. De minister scheidt, geconfronteerd met de huidige situatie rond stemcomputers, alleen maar meer geheimzinnigheid en doet het door middels van chaotische ad-hoc maatregelen lijken alsof hij de situatie onder controle heeft (of zelfs maar begrijpt).
3. Wat betreft het gebruik van stemcomputers bij de aanstaande verkiezingen moet zelfs een eventueel beroep door de Staat op overmacht nu worden afgewezen. De nu ontstane situatie maakt immers duidelijk dat een stemproces met behulp van stemcomputers bij de minister niet in goede handen is. Hij kan klaarblijkelijk niet worden vertrouwd met het beheer van de ontstane gecompliceerde situatie omdat hij er blijk van geeft de ernst ervan onvoldoende in te zien. Derhalve dient hem op grond van het bovenstaande de mogelijkheid ontnomen te worden om stemcomputers bij de aanstaande verkiezingen in te zetten, in ieder geval tot de door hemzelf in te stellen maar onafhankelijke commissie Korthals Altes zich (medio september aanstaande) over de toekomst van het stemproces heeft uitgesproken.

4. De Staat handelt onrechtmatig en de Stichting heeft een spoedeisend belang bij een voorziening bij voorraad, daarop neerkomend dat er eerlijke en vrije verkiezingen gehouden worden, waarbij in het geheim gestemd kan worden.
Het spoedeisend belang is met name gelegen in de omstandigheid dat de verkiezingen al plaatsvinden op 7 maart 2007.
Eerlijke verkiezingen brengen met zich dat stemcomputers, hun functioneren en de gebruikte software, alsmede de controle daarop transparant en toegankelijk moet zijn voor de kiesgerechtigde.
Dat betekent onder de huidige condities dat stemcomputers niet voor de verkiezingen gebruikt kunnen worden, en dat de enige manier om tot rechtmatige, vrije, eerlijke en geheime verkiezingen te komen het gebruik van het papieren stembiljet is.
5. Subsidiair moet de Staat in ieder geval voorkomen dat er stemcomputers worden ingezet bij verkiezingen waarvan vastgesteld kan worden dat nog geen enkele onafhankelijke partij naar de beveiliging ervan heeft gekeken. Dit geldt te meer als duidelijk is dat bij een dergelijke stemcomputer ook na een beveiligingsonderzoek het stemgeheim (of zelfs maar de marginale computerveiligheid) onvoldoende kan worden gegarandeerd. Dit betreft op dit moment alleen de Sdu NewVote stemcomputer. De minister moet zijn bevoegdheden gebruiken om te voorkomen dat de Sdu NewVote stemcomputer voor de aanstaande verkiezingen wordt ingezet, danwel door de goedkeuring geschorst te houden, danwel door een nieuw voornemen tot intrekking bekend te maken.

MITSDIEN:

het U Edelachtbare Heer President behage, bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad en op de minuut, de Staat te gelasten

primair

de goedkeuringen van alle in Nederland in gebruik zijnde stemcomputers in te trekken,

dan wel, subsidiair,

de goedkeuring van de Sdu NewVote stemcomputer in te trekken.